

*Грива О. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТОЛЕРАНТИЗАЦІЇ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Стаття присвячена питанням технологізації процесу виховання толерантності у молоді в мультикультурному просторі України. Автором зроблено спробу аналізу декількох технологій толерантизації освітнього простору в Україні (на прикладі Міжнародного дитячого центру "Артек") з точки зору філософії освіти.

Ключові слова: толерантність, технологія, мультикультурний простір, молодіжне середовище, філософія освіти, міжкультурні комунікації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з особливостей сучасних освітніх систем є їх тенденція до технологізації їх складових. Це можна розглядати як один з наслідків демократизації суспільного життя. Володіння вчителем та вихователем певними освітніми технологіями, їх готовність та спроможність втілювати у шкільному житті знань та навичок, отриманих під час навчання у вищому навчальному закладі стає невід'ємною частиною сучасного етапу педагогічної освіти.

Технологізація охопила сфери живої і неживої природи. Її досягнення в точних і природничих науках незаперечні. І на цьому фоні проникнення технологізації і в соціальні процеси здається цілком раціональним процесом. По-перше, для цього з'явилися матеріальні умови: розвиток інформаційних технологій дозволяє достатньо точно моделювати процеси, у тому числі і в соціальній сфері, прогнозувати наслідки діяльності людей в різних сферах. По-друге, взаємостосунки між людьми все більш регламентуються раціональними підходами, вимогами ефективності, прагматизму і мінімізації витрат.

Набули поширення технології, пов'язані із засобами масових комунікацій, реклами та освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденція технологізації сучасного освітянського процесу неодноразово підкреслювалася ведучими філософами та освітянами (В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, В. Г. Кремень, О. М. Пехота та ін.).

Під теоретичною (концептуальною) моделлю в освіті може розумітися бачення автором того як розгортається освітянський процес у тому чи іншому напрямі (Гусинский Е. К., Турчанинова Ю. И.). Поряд з терміном "освітні технології" використовуються такі як "педагогічна технологія", "технології навчання і виховання". Дослідники простежують понад 300 формулювань варіантів освітніх технологій, які зустрічаються в психолого-педагогічній літературі, при цьому, підкреслює тенденцію трансформації терміна від "педагогічна технологія" - до "технології освіти" (Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. та ін.).

Формулювання мети статті. Для аналізу з точки зору філософії освіти запропоновано декілька технологій, які спрямовані на виховання толерантності у молоді в умовах мультикультурного середовища України.

Виклад основного матеріалу. До структури освітньої технології входять мета, певний алгоритм, стандарти діяльності, послідовні операції, зміст та логіка розв'язання. Крім того, освітня технологія розчленується на етапи, фази, операції.

Необхідною умовою освітньої технології є її комплексність, оскільки ефективний вплив на суб'єкта чи групу суб'єктів (учня, студента, групу учнів і т. д.) потребує комплексного підходу до розв'язання з різних сторін: педагогічного, філософського, управлінського, психологічного, медико-соціального.

Педагогічна технологія, чи технологія освіти відображає процес реалізації цілей та завдань освіти і базується на знанні системи учень (вихованець) – вчитель (вихователь) – середовище у визначених умовах (індивідуального, чи групового навчання, мультикультурності, глобалізації і т.і.).

Звертаючись до технологій формування толерантності особистості та толерантизації суспільства взагалі, ми намагалися продовжити розвиток технологічного підходу в рішенні соціальних проблем, які виникають під час міжкультурних комунікацій. При цьому ми залучали теоретико-методологічний апарат та інші можливості філософії освіти.

Необхідність наукового прогнозування і моделювання соціальних процесів в контексті міжкультурних комунікацій в мультикультурному світі, де поширюються глобалізаційні тенденції, базується на визнанні таких принципів, як:

- 1) визнання об'єктивності характеру міжкультурних комунікацій, як соціальних процесів, які діють незалежно від свідомості їхніх учасників;
- 2) визнання провідної ролі суб'єктивного фактору, тобто цілеспрямованої діяльності суб'єктів комунікацій, яка ґрунтується на накопиченому науковому потенціалі та визначених цінностях.

Виховання культурної компетентності може бути розглянуто як окрема освітня технологія, яка включає в себе головні шляхи і засоби для реалізації освіти в мультикультурних країнах з урахуванням особливостей міжкультурних комунікацій. Така технологія, що відображає найбільш загальні принципи, механізми, засоби, форми і методи формування культурної компетентності особистості в умовах мультикультурності, може бути використана як базова стосовно інших освітніх технологій щодо толерантизації освітнього простору в умовах полі та мультикультурності.

В парадигмі філософії освіти, центральним питанням концепції толерантизації мультикультурного середовища є формування особистості – носія конкретних характеристик, притаманних культурно компетентній особистості, яка орієнтована на конструктивну та ефективну взаємодію з іншими суб'єктами міжкультурних комунікацій.

На початку нового тисячоліття вчені та практики, особливо, дослідники освітніх технологій (А. В. Андрущенко, В. І. Бех, В. Г. Кремень, В. Б. Євтух, О. М. Пехота та ін.) відображали у своїх висновках той факт, що настає час, коли в основу технологій в освіті майбутнього повинно бути покладено принципи гуманістичного світогляду, які передбачають формування таких якостей особистості, як відмова від авторитарного

стилю взаємодії, тоталітаризму; шанобливе ставлення до іншої особистості та інших культур, цінностей та віри; толерантності, як інтегративної якості особистості. Дані технології пройшли апробацію в полікультурному просторі України, а саме, в дитячих таборах Міжнародного дитячого центру “Артек”.

В філософсько-освітній концепт даних технологій включено особистісний та суб’єкт-суб’єктний підходи, які зумовлюють концентрацію на суб’єктах освіти, при особливості ролей педагога, який є носієм певної культури певного часу, своєрідним культурним комунікатором, більш того – культурним діячем (за П. Фрейре), в той же час, спроможним вийти за рамки власного досвіду – за границі своєї культури, своєї позиції “ментора”, носія істини – бути толерантним до інших учасників процесу.

Другим важливим аспектом запропонованих технологій є те, що стосується їхнього процесуального боку – єдність виховного і культуротворчого процесів: молодь виступає творцем культури, її повноцінні представники продовжують відтворювати свою національно-культурну ідентичність, але в процесі міжкультурних комунікацій створюються і нові якості і цінності. Тому ми можемо стверджувати що процес міжкультурних комунікацій має великий виховний потенціал і збуджує до толерантності в освіті.

В формах і методах даних технологій переважають інтерактивні, зорієнтовані на самобутність учасників, на їх активність, критичність та вільність мислення і комунікативну озброєність. Тому технології, які ми пропонуємо, містять значну частку таких методів як дискусії, дебати, тренінги, змагання, ігри. Дані методи і форми, окрім вже названих добротностей, ще здібні сприяти сублімації підліткової та молодіжної інтолерантності, перетворюючи енергію агресії на конструктивність комунікацій.

Аналізуючи результати застосування запропонованих технологій, ми дійшли висновку про те, що, оскільки толерантність не є заданим порядком речей, необхідно створювати умови для її ініціювання та реалізації.

Важливим питанням в мультикультурному суспільстві України постає профілактика конфліктів на національному ґрунті. У цьому світлі формування толерантності в молодіжному середовищі може розглядатися як спосіб профілактики таких конфліктів.

Проблема формування толерантності в багатонаціональних молодіжних колективах актуальна в двох аспектах. По-перше, у зв’язку із специфікою віку – молодіжний період – час активної соціалізації особистості і становлення характеру. Л. С. Виготський охарактеризував цей етап як “розширення соціального середовища”, період, коли відбувається становлення соціальних відносин. Цей вік також тісно пов’язаний з проблематикою ідентичності і самоідентичності. По характеристиці Е. Ериксона найхарактернішою межею цього віку є “криза ідентичності”.

По-друге, в умовах наростаючої конфліктності в суспільстві і при загостренні міжнаціональних відносин на фоні руйнування старих соціальних груп і стереотипів, особливе звучання придбає питання про формування толерантності як профілактики конфліктів на національному ґрунті. На підтвердження цього приведемо результати досліджень, що свідчать про зростання в Україні в самосвідомості населення України

тенденцій до національної ізоляції та ксенофобії. Якщо з 1992 року по 2001 рік спостерігалось поступальне збільшення соціальної дистанції між “собою” і іншими національностями, то в 2002 р. зафіксований “великий скачок” у бік національного ізоляціонізму і ксенофобії [2].

Мета даної технології полягала в тому, щоб вивчити проблему формування толерантності у старших підлітків в багатонаціональному тимчасовому молодіжному об’єднанні. Зокрема, її апробація проходила в середовищі підлітків, що приїжджають на відпочинок в Міжнародний дитячий центр “Артек”.

Важливу роль в ефективному спілкуванні підлітків грає культура комунікації, відсутність якої позначається в невмінні коректно виказувати критичні думки, зауваження, запобігати і долати конфлікти. Низька культура спілкування для підлітків хворобливо виявляється в повсякденних життєвих ситуаціях, так як у багато кого з них відсутні навички спілкування в малій групі, що ускладнює процес адаптації.

В специфічному соціо-культурному просторі МДЦ “Артек” складаються унікальні умови для продуктивного розвитку спілкування і встановлення відносин. Специфіка відносин полягає в основному в особливих педагогічних підходах, що використовуються в МДЦ “Артек” і що історично склалися за більш ніж 80-річний період. Підходи, концептуальні положення, методики роботи в “Артеці” були описані в великій кількості наукової і науково-методичної літератури (О. А. Грива, С. В. Єрохін, А. Г. Мурашова, Є. О. Рибінський, М. М. Сидоренко, Г. О. Рязанова та інші).

Спілкування і діяльність підлітків в умовах МДЦ “Артек” носять специфічний характер і тісно взаємозв’язані, оскільки направлені на виконання двоєдиної мети: розвитку особистості в розвитку колективу. Для досягнення мети необхідне виконання таких завдань: спонукати підлітків до саморозкриття; викликати бажання показати цінність самого себе; дати можливість кожному підлітку самовизначитися в молодіжному об’єднанні; сприяти саморозвитку особистості та колективу; затверджувати гуманістичний колективний, взагалі – просоціальний образ мислення. Для опанування даними показниками за необхідне підвищувати таку якість особистості, як її толерантність

Ще однією специфічною умовою МДЦ “Артек” є різна етнічна і культурна приналежність підлітків і педагогів. Що обумовлює труднощі міжгрупової взаємодії. Саме тому існує одне з актуальних завдань виховної роботи педагогів навчати підлітків свідомому ослабленню реакції на несприятливі чинники, знижувати чутливість до їх дії, тобто, свідомо формувати толерантність підлітків, їхню стійкість до конфлікту. Ця теза стала основою для створення технології, метою якої було: формування толерантної поведінки у підлітків-членів багатонаціонального об’єднання.

В ході розробленої і реалізованого нами в дитячих таборах “Артеку” тренінгу толерантності для підлітків (на основі тренінгу толерантної поведінки, розробленого Р. У. Солдатовою, Л. А. Шайгерою, О. Д. Шаровою [4]). на виявлення різних видів толерантності: толерантності до представників інших націй, вихідців з інших місць,

представників інших культур; толерантності до інших поглядів, у тому числі до поглядів і думок меншин.

На підставі апробації даної технології, було зроблено наступні висновки:

- виходячи з того, що прояви нетерпимості та підвищеної конфліктності на ґрунті міжнаціональної взаємодії мають місце в молодіжному середовищі, існує необхідність формування толерантності молоді по відношенню до проявів особливостей іншої культури, національних груп, культурних меншин;

- підлітковий вік характеризується підвищеною емоційною нестабільністю та несформованістю світоглядних позицій, що вимагає обов'язкової спеціальної роботи педагогів з формування основ толерантності, як цінності, як основи гуманістичного світосприйняття у підлітків;

- в результаті тренінгу толерантності відбувається вирівнювання кількісних показників толерантності в рамках однієї групи;

- кількісний показник толерантності, що знизився, в тимчасових дитячих об'єднаннях протягом зміни, пов'язаний із статусом підлітка в ієрархії групи – чим нижче статус, тим вище інтолерантність даного підлітка;

- при формуванні тимчасових молодіжних об'єднань необхідно звертати особливу увагу на їх національний і етнічний склад, педагогам і психологам потрібно цілеспрямовано працювати над формуванням толерантності в даних об'єднаннях;

- тренінг толерантності може бути використаний як в повному обсязі, так і його окремі елементи, які допоможуть у формуванні адекватної самооцінки, розвитку емпатії, співчуття, об'єднанні групи – якостей та навичок особистості та групи, які, в свою чергу слугуватимуть профілактиці конфліктів на міжнаціональному ґрунті.

Технологією інтенсивної толерантизації міжкультурного простору став Міжнародний фестиваль “Змінимо світ на краще!”, який проводиться в “Артеці” останні 9 років.

Міжнародний фестиваль “Змінимо світ на краще!” є прикладом комплексного підходу до вирішення проблеми формування толерантності у молоді.

Головною метою Фестивалю є налагодження, розвиток та зміцнення дружніх, добросусідських відносин між країнами світу. Фестиваль покликаний забезпечити тісніше спілкування між дітьми та молоддю шляхом знайомства з національними традиціями та звичаями різних країн, обміну творчими досягненнями серед учасників. Він сприятиме зміцненню громадської позиції молоді щодо встановлення миру та стабільності в такому складному полікультурному світі. Фестиваль покликаний сприяти розвитку толерантності в підростаючих поколіннях та їхньому творчому та фізичному особистісному розвитку.

Фестиваль був заснований у 2000 р. Державним Комітетом України у справах сім'ї та молоді, Всеукраїнським благодійним Фондом Надії і Добра та Міжнародним дитячим центром “Артек”.

Постійними учасниками Фестивалю спочатку були : Болгарія, Грузія, Росія, Румунія, Туреччина та Україна. Співзасновники Фестивалю вирішили, що до нього можуть приєднуватися не лише країни Причорномор'я, а всі, хто поділяє ідеї

Фестивалю. Тому кількість учасників весь час розширюється: в 2003 р. в ньому брали участь 14 країн, включаючи: Азербайджан, Вірменію, Македонію, Марокко, в 2006 – 22 країни, в 2007 – 27 країн, в 2009 – 50 країни.

Програма Фестивалю була побудована з урахуванням надання учасникам більш широких можливостей для спілкування, взаємодії, представлення культури та традицій своєї країни, а також реалізації спільних творчих проєктів.

Основними заходами Фестивалю стали: урочисті церемонії, дні країн-учасниць, День миру, ігрові шоу та змагання, дискусійні клуби, творчі лабораторії та тренінги, в тому числі, і тренінги толерантності. В дискусійних клубах обговорювалися теми, які є найбільш важливими з точки зору виживання людства, наприклад: ненасильницька поведінка, толерантність у стосунках в молодіжному середовищі, забезпечення дотримання прав дітей та молоді в різних країнах.

Для оцінки впливу Фестивалю на рівень толерантності молоді, яка приймала в ньому участь, було проведено вибіркові опитування та анкетування серед учасників дітей та дорослих. А також зроблені експертні оцінки впливу Фестивалю на рівень толерантності його учасників. Було обрано дві групи експертів: перша група – педагоги-організатори (вожаті), які працювали з загонами, друга група – керівники делегацій країн, що супроводжували учасників на Фестиваль. З кожною з груп експертів спочатку були проведені тренінгові заняття з проблеми толерантності. Метою занять було актуалізувати поняття толерантності, конкретизувати шляхи виховання толерантності у молоді та звернути увагу дорослих на завданні формування у учасників толерантності на міжособистісному, міжгруповому та міжкультурному рівнях.

Узагальнивши результати в ході кількісного та якісного аналізу цих заходів, ми прийшли до наступних висновків:

1. Розширився світогляд учасників Фестивалю. Вони познайомились з культурами різних країн, традиціями та звичаями різних народів, особливостями представників інших культур. Переконалися, що в світі є багато цікавого, відмінного від того, серед чого вони живуть. Посилилися гуманістичні орієнтації у світосприйнятті молоді, що брала участь у програмі, відкритість іншому досвіду.

2. Збагатився досвід спілкування учасників. Вони познайомилися з представниками інших країн, спілкувалися з ними. Отримали власний досвід міжкультурного спілкування, який розцінювали як позитивний, тим самим було закладено базис для побудови подальших конструктивних взаємостосунків в сфері міжкультурних комунікацій.

3. Зросла самосвідомість учасників. Вони краще усвідомили сутність своєї культури, оригінальний, притаманний тільки їй досвід, але і зрозуміли, що у різних культурах є багато спільного. Зріс рівень критичності молоді та когнітивна складність мислення – основа для розвитку посибілітського мислення, яке сприяє розвитку свободної, демократичної, толерантної особистості.

4. Змінилося ставлення учасників до таких речей як повага іншої точки зору, терпіння, згода, злагода, сприйняття інших – відмінних від тебе. Ці поняття не тільки

були актуалізовані для учасників Фестивалю, а і в значному ступені стали керуючими у власній самореалізації.

5. Зріс рівень довіри та відкритості у багатьох представників делегацій, що робило особистість більш відкритою, креативною, вільною у справі свого вибору.

6. Зріс загальний рівень толерантності учасників Фестивалю, поліпшились їх стосунки. Кожен мав змогу вийти за рамки своєї культури, отримати новий досвід, збагатитися та дати можливість стати забагатшим іншому.

7. У процесі міжкультурних комунікацій, якому молодь брала участь, народжувалися нові можливості, позитивні якості, народжувався потенціал подальшого розвитку особистості.

Спираючись на дані узагальнення, зроблено висновок про те, що мета та завдання Фестивалю, щодо налагодження та розвитку дружніх, добросусідських відносин між країнами-учасницями Фестивалю через шлях підвищення толерантності його учасників, досягнута.

Висновок і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

В процесі філософсько-освітнього аналізу технологій толерантизації молодіжного середовища в мультикультурному просторі ми дійшли висновків, що досягнення таких цілей, як-то: розвиток конструктивного міжкультурного спілкування учасників, зростання національно-культурної самосвідомості та толерантності молоді, побудова конструктивних взаємостосунків в сфері міжкультурних комунікацій, тобто, толерантизації мультикультурного середовища стає реальними при технологізації освітнього процесу та застосуванні інноваційних методів виховання, які відповідають сучасній методології міжкультурних комунікацій. У свою чергу, формування методології міжкультурних комунікацій та розробка комплексу інноваційних методів виховання толерантності і є перспективним напрямом розвідок у заданому напрямі.

Література:

1. Гусинский Е. К., Турчанинова Ю. И. Введение в философию образования. – М. : Логос, 2000. – 224 с.
2. Панін Н. В. Національна толерантність, національний ізоляціонізм та ксенофобія в Україні. – Режим доступу: <http://politikon.iatp.org.ua>
3. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. та ін. Освітні технології. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
4. Солдатова І. У., Шайгерова Л. А., Шарова О. Д. Тренінг “Учимся толерантности” // На пути к толерантному сознанию. Ответ. ред. А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2000. – С. 117-239.
5. Фрейре П. Педагогіка пригноблених. – К., 2003. – С. 31.

Annotation

Gryva O. A. Modern toleransy technologies of cultural area phylosophy-educational analysis.
The article is devoted to the questions of technological process of the education of tolerance of young people in multicultural spacious of Ukraine. By the author is made the attempt of analysis of a few technologies of tolerant educational space is done in Ukraine (on the example of the International children's center “Artek”) from the point of view phylosophy of education.

Keywords: *tolerance, technology, multicultural space, youth environment, phylosophy of education, cultural communications.*